

מאפייני לווים שבעקבות משבר מגפת הקורונה דחו החזרי הלוואות בנקאיות

סטיבן לאופר מאיה הרן רוזן

עריכת לשון: רעיה כהן
תרגום לאנגלית (תקציר): סטיבן לאופר
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

סטיבן לאופר, מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל Steven.Laufer@jdc.org
מאיה הרן רוזן, בנק ישראל maya.haran@boi.org.il

ההשקפות המובעות במסמך זה אינן בהכרח על דעת בנק ישראל.

המחקר מומן בסיוע ממשלת ישראל

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | כסלו תשפ"ב | נובמבר 2021

תקציר

רקע

במאי 2020 גיבש הפיקוח על הבנקים מתווה שאפשר ללקוחות שלוו כספים מהבנקים לדחות את החזרת ההלוואות, וזאת במטרה לסייע להם להתמודד עם קשיים כלכליים שיצר משבר מגפת הקורונה. במסגרת זו, בין מארס לאמצע נובמבר 2020 נדחו החזרי כ-180,000 הלוואות משכנתה וכ-480,000 הלוואות צרכניות בהיקף מצטבר של כ-5.3 מיליארד ₪.

מטרה

המחקר נועד לבחון את מאפייני הלווים שדחו את תשלומי ההחזרים, כדי לעמוד על יכולתם להחזיר את ההלוואות לאחר תום המשבר.

שיטה

הנתונים נאספו בשני סקרים מקוונים. את הסקר הראשון ערך מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל באוגוסט 2020 בקרב 1,501 בני 25–70 מהאוכלוסייה היהודית בישראל. את הסקר השני ערך בנק ישראל בדצמבר 2020 בקרב 1,216 בני 18–75, והוא כלל גם את האוכלוסייה היהודית וגם את האוכלוסייה הערבית.

ממצאים

הממצא העיקרי של המחקר הוא שלווי המשכנתאות שדחו את התשלומים נטו אפילו לפני מגפת הקורונה להיות בעלי מאפיינים של לוויים בסיכון גבוה: לעומת כלל האוכלוסייה של לווי משכנתאות, הם היו בעלי הכנסה נמוכה (לפי הסקר מאוגוסט 2020 43% מהלווים שדחו את תשלום ההחזרים היו בעלי הכנסה נמוכה מהממוצע לעומת 30% מכלל לווי המשכנתה) ועם פחות השכלה (33% מהלווים שדחו את תשלום ההחזרים היו בעלי תעודת בגרות בלבד או בעלי השכלה נמוכה יותר לעומת 20% מכלל לווי המשכנתה). נוסף על כך, היו בהם יותר ערבים ויותר אנשים שעוד לפני המגפה נתקלו בקושי להחזיר את התשלומים החודשיים שלהם.

מסקנות והמלצות למדיניות

הלווים שדחו את החזר הלוואותיהם הם בעיקר לוויים שמגפת הקורונה החריפה את מצבם הכלכלי. מצבם הכלכלי הירוד לא היה זמני בלבד ולא נוצר רק בעקבות המגפה והמשבר הכלכלי; כלומר, מדובר בלוויים שהיו בסיכון גבוה אפילו לפני המגפה. לכן, גם אם יתאושש המשק למצב טרום-המגפה עולה חשש אשר ליכולת ההחזר שלהם. ואולם, גם אם בהסתברות גבוהה ייקלעו לקשיים אין חשש לזעזוע במערכת הבנקאית. ראשית, משום ששיעור הלווים שנמצאים עדיין בסטטוס של דחיית תשלומים ירד

במידה ניכרת והוא עומד על אחוזים בודדים; שנית, מפני שבישראל שיעור ההלוואות שנכנסו לכשל (כלומר, לא הוחזרו במלואן) נמוך מאוד מאז ומתמיד, אפילו בקרב לווים מסוכנים יותר. עם זאת, הפיקוח על הבנקים צריך להוסיף לנטר את יכולת החזר ההלוואות של הלווים שדחו את החזרי ההלוואות בזמן משבר מגפת הקורונה ולהיות ער לסימנים לקושי בקרב הלווים האלה להחזיר את הלוואותיהם.

תוכן העניינים

1	1. רקע
3	2. המחקר
3	2.1 מטרת המחקר
3	2.2 שיטת המחקר
6	3. ממצאים
6	3.1 סקר אוגוסט 2020
8	3.2 סקר דצמבר 2020
10	4. מסקנות והמלצות למדיניות ולכיווני מחקר
11	5. מקורות

רשימת לוחות

2	לוח 1: נתונים על דחיית החזרי הלוואות בנקאיות – מ-1 במארס 2020 עד 13 בנובמבר 2020
7	לוח 2: מאפיינים של בעלי הלוואות משכנתה ושל מי שדחו החזרי הלוואות אלו (סקר אוגוסט)
7	לוח 3: מאפיינים של בעלי הלוואות כלשהן ושל מי שדחו החזרי הלוואות שאינן משכנתה (סקר אוגוסט)
9	לוח 4: מאפיינים של בעלי הלוואות ושל מי שדחו החזרי הלוואות (סקר דצמבר)
9	לוח 5: מאפיינים של בעלי הלוואות ושל מי שלא שבו לשלם החזרי הלוואות (סקר דצמבר)

1. רקע

משבר הבריאות שחל בשל מגפת הקורונה הביא איתו משבר כלכלי בין-לאומי. הבידוד החברתי והצעדים הנוספים שנקטה ממשלת ישראל להאטת התפשטות המגפה גרמו לנזק ניכר בכלכלת המדינה. בדוח הקודם בסדרה (לאופר ואח', 2020) צוין שלפני הסגר השני (בספטמבר 2020) דיווחו רק 69% מכלל מי שעבדו בפברואר 2020 על אותו היקף עבודה גם בתחילת אוגוסט, ו-54% דיווחו על ירידה כלשהי בהכנסת משק הבית בתקופת המגפה. 65% דיווחו על צמצום בהוצאות עקב המגפה; 32% דיווחו כי התקשו לעמוד בהוצאות משק הבית; ו-19% ממשקי הבית שדיווחו כי הצליחו לכסות את הוצאותיהם בפברואר דיווחו כי אינם יכולים לעשות זאת באוגוסט. נוסף על כך צוין שמי שהושפעו בעיקר מהמשבר הם משקי בית שהכנסתם נמוכה, עצמאים, צעירים, לא נשואים וכמובן אנשים שפוטרו או יצאו לחופשה ללא תשלום (להלן: **חל"ת**). דוח זה מתמקד באוכלוסייה שדחתה את החזרי ההלוואות לבנקים בתקופת משבר מגפת הקורונה.

במאי 2020, זמן קצר לאחר פרוץ משבר מגפת הקורונה, גיבש הפיקוח על הבנקים מתווה שאפשר ללווים לדחות החזרי הלוואות בנקאיות לפרק זמן שבין שישה לתשעה חודשים, במטרה לסייע ללקוחות בהתמודדות עם השפעת המשבר. בנובמבר 2020 גיבש הפיקוח מתווה נוסף שאִפשר להאריך את תקופת הדחייה עד 24 חודשים ושם דגש על בניית לוח תשלומים מקל בסופה. על פי המתווה הנוסף, את המתווה החדש היו זכאים לנצל בעלי הכנסה נטו של פחות מ-20,000 ₪ ואלו שהכנסותיהם נפגעו בשיעור של 40% ויותר בשל המגפה. נקבע כי אופן בדיקת ההכנסה וגובה הפגיעה יהיו נתונים לשיקול הדעת של הבנקים.

לווים שניצלו את ההזדמנות לדחות החזרי הלוואות יכלו להפחית את התשלום המיידי לבנקים בתמורה לתשלומים מוגדלים בעתיד, הכוללים תוספת תשלומי ריביות. לכן, בפועל, המתווה אפשר הסדר דומה לנטילת הלוואה חדשה. אומנם היה בנטילת הלוואה כזו משום כניסה לחוב עתידי נוסף, אך היה בחוב זה כדי להועיל למשקי בית שהתקשו מבחינה כלכלית בעקבות המגפה, מפני שהוא אפשר להם להימנע מתשלומים בתקופה של לחץ כלכלי בתמורה לתשלומים מוגדלים בעתיד, עם התאוששות הכלכלה. למשקי בית שהכנסתם לא נפגעה במגפה, האפשרות לקבל הלוואה באמצעות מתווה זה הציעה יתרונות וחסרונות בדומה לנטילת כל הלוואה אחרת: הגדלת הצריכה היום בתמורה לגידול בהחזרים מחר. לכן לא ברור שכניסה לחוב נוסף היא החלטה נכונה מבחינה פיננסית עבור משקי בית שהכנסתם לא נפגעה בעקבות משבר הקורונה. ראייה מקרו-כלכלית ולא התמקדות במשק הבית מעלה כי החוב המוגדל אפשר להגדיל את הצריכה וסיפק תמריץ כלכלי בתקופה של משבר כלכלי. ואולם, מבחינת יציבות, החוב המוגדל יצר סיכונים נוספים לבנקים, מפני שבפועל סיפקו אשראי נוסף ללא תהליך חיתום.

נכון לנובמבר 2020 אפשרו הבנקים לדחות החזר הלוואות – ביותר מ-100 מיליארד ש"ח הלוואות משכנתה ובכמעט 17 מיליארד ש"ח הלוואות צרכניות (**לוח 1**), (בנק ישראל, 2020). מרבית הלווים שניצלו לפחות את אחד המועדים שהבנקים נתנו לדחיית ההחזרים שבו לשלם בעבור ההלוואות כעבור כמה חודשים. נכון לסוף אוקטובר 2020, 70% מהלווים שדחו החזר תשלומים באשראי הצרכני ו-46% מהלווים שדחו החזר תשלומי משכנתה כבר שבו להחזיר את ההלוואות (הפיקוח על הבנקים, 2020); נכון לסוף מארס 2021, 84% מהלווים שדחו החזר תשלומים באשראי הצרכני ו-70% מהלווים שדחו תשלומי משכנתה שבו להחזיר את ההלוואות. עקב כך, נכון לסוף מארס 2021, רק 4% מכלל המשכנתאות ו-3.5% מכל ההלוואות הצרכניות עדיין היו בסטטוס

של דחייה (בנק ישראל, 2021). למרות מידע זה, שסיפקו מאגרי מידע מנהליים על היקף תופעת דחיית החזרי ההלוואות, רק מעט נודע על מאפייני הלווים. ספציפית, לא היה ידוע אם יש מאפיינים שמעידים על רמת סיכון גבוהה של הלווים שעשויים להעיד כי יתקשו להחזיר את ההלוואות בעתיד.

לוח 1: נתונים על דחיית החזרי ההלוואות בנקאיות – מ-1 במארס 2020 עד 13 בנובמבר 2020

משכנתה	הלוואה צרכנית	
185,250	486,344	מספר בקשות שאושרו לדחיית החזרים
3,278	2,020	סכום הדחייה (מיליוני ש"ח)
106,684	16,993	יתרת האשראי שבגיננו נדחו ההחזרים (מיליוני ש"ח)
25%	12%	שווי ההלוואות המצטבר שנדחה מתוך סך תיק האשראי

מקור הנתונים: בנק ישראל, 2020

2. המחקר

2.1 מטרת המחקר

דוח זה מסכם מחקר המנסה לשפוך אור על מאפייני הלווים שדחו את החזרי ההלוואות. מטרת המחקר הייתה לענות על שאלות אלו:

- מה הם המאפיינים הדמוגרפיים של לווים שדוחים החזרים?
 - בקרב הלווים שדחו החזרים, מה היה משקלם של הקשיים שנוצרו עקב אתגרים כלכליים שגרמה המגפה ומה היה משקלם של הקשיים שהיו קיימים עוד קודם למגפה?
 - מה שיעור הלווים שדחו החזרים ועלולים להתקשות בהחזרי ההלוואה החודשיים שלהם לאחר המשבר?
- ממצא ולפיו הלווים שדחו את החזר ההלוואות התקשו בהחזר בעיקר בגלל נזק כלכלי שנגרם מן המגפה יציע כי התוכנית יכולה להצליח לתת מענה לצרכים של משקי בית בעת כזאת וכי לא צפוי שהסיכון לאי-החזר של הלוואות אלו יגדל מאוד עם התאוששות המשק וההיחלצות מן המשבר.

לעומת זאת, ממצא ולפיו הלווים שדחו את החזרי ההלוואה חוו קשיים כלכליים עוד לפני המגפה, או שהם בעלי מאפיינים דמוגרפיים הקשורים בדרך כלל לשיעורי החזר הלוואה נמוכים, יכול להעיד שלא יוכלו להחזיר את הלוואותיהם גם לאחר התאוששות הכלכלה. מכאן שיהיה על לווים אלו לעמוד בנטל כספי מתמשך, וכן שבהלוואות אלו המלווים עלולים להיתקל בהפסדים גדולים משצפו.

2.2 שיטת המחקר

כדי לענות על שאלות המחקר, המחקר הסתמך על נתונים משני סקרים מקוונים:

2.2.1 הסקר הראשון – אוגוסט 2020

הסקר הראשון נערך על ידי מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בימים 16–18 באוגוסט 2020, חודשים אחדים לאחר הסגר הראשון וההגבלות שהוטלו בחודשים מארס-אפריל וכחודש לפני שהוטלו שוב הגבלות מחמירות, בספטמבר 2020. הסקר נערך בקרב 1,501 בני 25–70 מהאוכלוסייה היהודית בישראל. משיבי הסקר נשאלו אם דחו החזרי משכנתה או החזרי הלוואות אחרות או שדחו תשלומים אחרים בעקבות מגפת הקורונה. איסוף הנתונים נעשה בעזרת חברת סקרים של פאנלים אינטרנטיים, באמצעות סקר מקוון למילוי עצמי. המשיבים תוגמלו על מילוי השאלון. דגימת המשיבים נעשתה על פי המשתנים האלה: גיל, מין, יהודים שאינם חרדים ויהודים חרדים, כפי שהוגדרו בסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) משנת 2019.

נבדקי הסקר נשאלו גם על רמת הקושי במימון ההתחייבויות הכספיות החודשיות שהיו להם, הן לפני המגפה הן בזמן המגפה עד למועד הסקר; וכן, בעת מילוי הסקר, מהי רמת הקושי שהחזרי ההלוואות יוצרים מבחינתם. נוסף על כך אסף הסקר מידע דמוגרפי בסיסי ומידע על אופן השפעת המגפה על הכנסות המשיבים ותעסוקתם.

מגבלות הסקר: האוכלוסייה הערבית לא יוצגה כראוי באוכלוסיית הפאנל של חברת הסקרים; מכיוון שמדובר בסקר מקוון, נראה שהיה במדגם ייצוג-יתר לאנשים עם רמה גבוהה יחסית של אוריינות דיגיטלית; לעומת סקר ההוצאות של הלמ"ס לשנת 2018 נראה כי במדגם זה המשיבים היו משכילים מעט יותר, אבל הכנסתם הייתה נמוכה יותר; אחד האתגרים בפירוש הנתונים על דחיית חובות שאינם משכנתה הוא שנוסח השאלה מקשה על הפרדה בין דחיית החזרי הלוואות שאינם משכנתה ובין דחיית תשלומים אחרים שאינם החזרי הלוואות. עם זאת, נמצא כי בקרב מי שענו שלא לקחו הלוואות, איש לא ענה שהוא דחה 'תשלום אחר'. מכאן אנו מניחים כי מאחר שרק בעלי הלוואות ענו שדחו 'תשלום אחר' כוונתם היא אכן בעיקר לדחיית החזרי הלוואות אחרות. לפיכך, בניתוח להלן, ההנחה היא שאם המשיבים מדווחים שדחו תשלום כלשהו שאינו החזר משכנתה כוונתם להחזרי הלוואות שאינם משכנתה.

2.2.2 הסקר השני – דצמבר 2020

הסקר השני נערך על ידי בנק ישראל בדצמבר 2020, בקרב 1,216 איש, הן מהאוכלוסייה היהודית הן מהאוכלוסייה הערבית. המשיבים דיווחו גם אם אי-פעם דחו החזרים בעקבות מגפת הקורונה וגם אם נכון למועד הסקר הם עדיין בסטטוס של דחיית תשלומים. הסקר אסף גם מידע דמוגרפי בסיסי ובו דיווח עצמי של המשיבים על הכנסתם לעומת הכנסת משק הבית הממוצע בדומה לסקר באוגוסט. גם בסקר זה איסוף הנתונים היה מקוון ונעשה בעזרת חברת סקרים של פאנלים אינטרנטיים.

מגבלות הסקר: במדגם זה הערבים צעירים ומשכילים מהממוצע בקרב צעירים ערבים באוכלוסייה, כנראה משום שסקר הסוקר את האוכלוסייה הערבית בפאנלים אינטרנטיים מבוסס מטבעו על מדגם מוטה. כמו כן בסקר זה המשיבים לא התבקשו להבדיל בין משכנתאות להלוואות שאינם משכנתאות.

2.2.3 השוואה בין שני הסקרים

כל אחד מהסקרים כולל מידע שונה מעט מהמידע בסקר האחר.

בסיכום:

- שני הסקרים כוללים מידע דמוגרפי כגון מידע על הכנסה והשכלה.
- סקר דצמבר כולל משיבים ערבים, ובכך יש כדי לאפשר השוואה (אם כי מוגבלת) בין לווים מהאוכלוסייה היהודית ללווים מהאוכלוסייה הערבית, ואילו סקר אוגוסט מציג משיבים מהאוכלוסייה היהודית בלבד.
- סקר אוגוסט כולל מידע על חוויות שוק העבודה של משקי הבית ועל קשיים כלכליים לפני המגפה ובמהלכה, ואילו סקר דצמבר לא שאל על כך.
- סקר דצמבר שאל את המשיבים אם נכון לזמן הסקר הם עדיין בסטטוס של דחיית תשלומים, ואילו סקר אוגוסט שאל רק אם אי-פעם דחו תשלומים.
- סקר אוגוסט מבחין בין הלוואות לצורך משכנתה ובין הלוואות אחרות, ואילו סקר דצמבר אינו עושה הפרדה זו.

2.2.4 אופן הצגת הממצאים

מכיוון שמטרת מחקר זה היא לתאר ולנתח את מאפייני הלווים שדחו את החזרי ההלוואות, אופן הצגת הממצאים הוא השוואה בין המאפיינים של הלווים שדחו את ההחזרים, ובין המאפיינים של כל הלווים במדגם. לממצאים הנוגעים ללווים שדחו החזרי משכנתה, קבוצת ההשוואה היא כל המשיבים שדיווחו כי לקחו הלוואת משכנתה. מכיוון שהמשיבים לא נשאלו ספציפית אם יש להם הלוואות שאינן משכנתה, קבוצת ההשוואה בעניין הממצאים על דחיית החזרי הלוואות שאינן משכנתה היא כל המשיבים שדיווחו כי לקחו סוג כלשהו של הלוואה. בכל אחת מן ההשוואות, המבחן הסטטיסטי המתאים משווה בין לווים שדחו את החזרי ההלוואה ובין לווים שלא דחו את החזרי ההלוואה.

כל ההבדלים המוצגים מובהקים סטטיסטית ברמה של $p=0.05$, אלא אם כן צוין אחרת.

3. ממצאים

3.1 סקר אוגוסט 2020

בסקר מאוגוסט 2020, 31% מהמשיבים דיווחו כי לקחו משכנתה. הסקר לא שאל ספציפית על הלוואות שאינן משכנתה, אך 63% מהמשיבים דיווחו כי לקחו הלוואה כלשהי (שייתכן כי היא משכנתה), 36% אמרו שלא לקחו הלוואה ו-2% לא ציינו אם לקחו הלוואות כלשהן.¹

19% מלווי המשכנתאות דיווחו על דחיית החזרי המשכנתה, נכון לאוגוסט 2020, ואילו על דחיית החזרי הלוואות אחרות דיווחו 6% ממי שלקחו הלוואה כלשהי (נתונים אלו תואמים את נתוני הפיקוח על הבנקים בעניין שווי ההלוואות שנדחו – 12% משווי המשכנתאות ו-4% משווי ההלוואות הצרכניות נכון לאוקטובר 2020 – ומעידים על אותם סדרי גודל (בנק ישראל, 2021). זהו ממצא צפוי, כי השווי הממוצע של ההלוואות שנדחו נמוך מהשווי הממוצע של כל ההלוואות. הסקר גם מעיד כי נכון לאוגוסט 2020, כמחצית מדוחי ההחזרים היו מהאוכלוסייה שאליה מכוונת תוכנית המתווה הנוסף מנובמבר 2020 (בעלי הכנסה נמוכה מ-20,000 ש"ח שהיו להם הפסדי הכנסה ניכרים בעקבות המגפה). הסקר באוגוסט לא שאל את המשיבים אם הכנסתם נמוכה מסף התוכנית של 20,000 ש"ח, אך הוא ביקש מהם לדווח על הכנסתם ביחס להכנסה הממוצעת של משק בית – 21,000 ש"ח – רמת הכנסה דומה מאוד. מהלוויים שדחו את החזרי המשכנתה, 78% אמרו שיש להם הכנסה קרובה ל-21,000 ש"ח או נמוכה ממנה, 63% דיווחו על ירידה בהכנסות ו-48% דיווחו גם על הכנסה קרובה ל-21,000 ש"ח או נמוכה ממנה וגם על ירידה בהכנסה. בקרב לוויים שדחו החזרים שאינם החזרי משכנתה, 74% אמרו שיש להם הכנסות קרובות לממוצע של 21,000 ש"ח או נמוכות ממנו, 54% דיווחו על ירידה בהכנסות, ו-46% דיווחו על שני הדברים.

משיבים שדחו את החזרי המשכנתה נטו יותר מכלל לווי המשכנתאות להיות בעלי השכלה נמוכה ובעלי הכנסה נמוכה מהממוצע. לוויים בעלי תעודת בגרות בלבד או השכלה נמוכה יותר היוו 33% מכלל לווי המשכנתה שדחו את ההחזרים, אף שהיו רק 20% מכלל לווי המשכנתאות. לעומת זאת, לוויים בעלי תואר ראשון לפחות היוו 39% מלווי המשכנתה שדחו את ההחזרים, אף שהם 51% מכלל לווי המשכנתה. בדומה, לוויים שדיווחו שהם בעלי הכנסה נמוכה בהרבה מהממוצע היוו 43% מהלוויים שדחו את החזרי המשכנתה, אף שהם רק 30% מכלל לווי המשכנתה (**לוח 2**). מחקר קודם מצא כי לוויים בעלי השכלה נמוכה והכנסות נמוכות מהממוצע הושפעו יותר מאחרים ממשבר מגפת הקורונה מבחינה כלכלית (לאופר ואח', 2020). לא נמצאו הבדלים של ממש בהשכלה או בהכנסה בנוגע לדחיית החזרי הלוואות שאינן משכנתאות (**לוח 3**).

¹ האחוזים אינם מסתכמים ל-100 בגלל עיגול

לוח 2: מאפיינים של בעלי הלוואות משכנתה ושל מי שדחו החזרי הלוואות אלו (סקר אוגוסט)

מאפיינים		כלל לזוי המשכנתאות		לזוי המשכנתאות שדחו החזרים	
סך הכול	N	% מכלל לזוי המשכנתאות	N	% מקרב לזוי המשכנתאות שדחו החזרים	הבדל ביחס לאוכלוסייה הכללית של בעלי המשכנתאות (%)
	469	100	88	100	
בעלי תעודת בגרות בלבד או השכלה נמוכה יותר	95	20	29	33	63
בעלי תואר ראשון לפחות	238	51	34	39	-24
בעלי הכנסה נמוכה	143	30	38	43	42
לא יכולים לכסות הוצאות פוטרו או יצאו לחל"ת	127	27	41	47	72
	82	17	21	24	36
הכנסתם נפגעה	246	52	55	63	19
					0.001
					0.009
					0.005
					0.000
					0.080
					0.040

לוח 3: מאפיינים של בעלי הלוואות כלשהן ושל מי שדחו החזרי הלוואות שאינן משכנתה (סקר אוגוסט)

מאפיינים		כל הלווים		לווים שדחו החזרים	
סך הכול	N	% מכלל הלווים	N	% מהלווים שדחו החזרים	הבדל ביחס לאוכלוסייה כלל הלווים (%)
	941	100	54	100	
בעלי תעודת בגרות בלבד או השכלה נמוכה יותר	232	25	19	35	43
בעלי תואר ראשון לפחות	445	47	25	46	-2
בעלי הכנסה נמוכה	334	35	22	41	15
לא יכולים לכסות הוצאות פוטרו או יצאו לחל"ת	256	27	25	46	70
	211	22	11	20	-9
הכנסתם נפגעה	527	56	29	54	-4
					0.070
					0.850
					0.450
					0.001
					0.450
					0.770

במשקי בית רבים שדחו את ההחזרים, הקשיים בהחזרים החודשיים היו קיימים עוד לפני המגפה. משקי בית שהתמודדו עם קשיים בתשלומים חודשיים לפני המגפה (ובהם החזרי הלוואות אך גם תשלומים אחרים) נטו יותר לדחות את החזרי הלוואות מאשר משקי בית שלא חוו קשיים בחודשיים שלפני המגפה. מקרב לזוי המשכנתה שדחו את ההחזרים, 47% דיווחו כי לא הצליחו

לכסות את ההחזרים החודשיים לפני המגפה. מהמשיבים שדחו החזרי הלוואה שאינה משכנתה, 46% דיווחו כי לא הצליחו לכסות את ההחזרים החודשיים שלהם לפני המגפה. שני השיעורים גבוהים בהרבה משיעור זה בכלל הלווים – 27% (הן למשכנתאות הן להלוואות אחרות); (**לוח 2** ללווי משכנתה **ולוח 3** ללווי הלוואות שאינן משכנתה).

נמצא קשר מסוים בין גובה הזעזוע הכלכלי שנבע מהמגפה ובין החלטת משק הבית לדחות את החזרי ההלוואות. בקרב לווי המשכנתאות שדחו את החזר ההלוואות, 63% דיווחו על ירידה בהכנסות משק הבית, לעומת 52% בקרב כלל לווי המשכנתאות ($p<0.05$). בדומה, 24% מדוחי החזר המשכנתאות דיווחו שפוטרו או יצאו לחל"ת, שיעור גבוה מהשיעור בקרב כלל הלווים – 17% ($p=0.08$). (**לוח 2**). לא נמצא קשר מובהק סטטיסטית בין אובדן עבודה או אובדן הכנסה לדחיית החזרים שאינם החזרי משכנתה (**לוח 3**).

בחינה של מדד הקושי של משקי בית לכסות את הוצאותיהם לפני המגפה וכן של המדדים על זעזוע כלכלי בעקבות המגפה, מעלה כי המצב של משקי הבית טרום-המגפה היה הגורם החשוב יותר בקביעה אם משקי בית דחו את ההחזרים, הן בהחזרי משכנתאות הן בהחזרי הלוואות שאינן משכנתה. ברגרסיה רב-משתנית המודדת בנפרד את ההשפעה של אובדן הכנסה ושל יכולת משק בית לכסות את ההוצאות לפני המגפה נמצא:

(א) לווי המשכנתה שדיווחו על ירידה בהכנסות במהלך המגפה נטו לדחות את החזרי המשכנתה בשיעור של 6% יותר מלווים שלא דיווחו על ירידה בהכנסות ($p=0.07$).

(ב) לווי משכנתה שלא הצליחו לכסות את הוצאותיהם לפני המגפה נטו לדחות את החזרי המשכנתה ב-17% יותר ממי שיכלו לכסות את הוצאותיהם ($p<0.01$) – השפעה גדולה במידה ניכרת.

הממצאים בנוגע להלוואות שאינן משכנתה היו בתבנית דומה.

3.2 סקר דצמבר 2020

בסקר שנערך בדצמבר, ובו לא הייתה הבחנה בין הלוואות משכנתה ובין הלוואות אחרות, 21% מהלווים דיווחו כי דחו את ההחזרים על חלק מההלוואות שלהם; זאת לעומת קצת יותר מ-15% מהלווים שדיווחו כי דחו את ההחזרים או על המשכנתה או על הלוואות שאינן משכנתה בסקר שנערך באוגוסט. ההבדלים בנטיות לדחות החזרים בין משיבים בעלי מאפיינים שונים בסקר דצמבר היו דומים לאלה שנמצאו בסקר אוגוסט. לוויים שדחו החזרים נטו להיות בעלי הכנסות נמוכות במידה ניכרת מהממוצע (39% לעומת 28% מכלל הלווים), וכן לוויים בעלי תעודת בגרות בלבד או בעלי השכלה נמוכה יותר נטו מעט יותר מאחרים לדחות החזרים. נוסף על כך, ההשוואה למאגר הלווים הכללי מראה שאת החזר ההלוואות דחו שיעור גבוה יותר של ערבים (29% לעומת 19% מכלל הלווים) ושיעור נמוך יותר של גרים בתל אביב (11% לעומת 18% מכלל הלווים) (**לוח 4**).

לוח 4: מאפיינים של בעלי הלוואות ושל מי שדחו החזרי הלוואות (סקר דצמבר)

מאפיינים		כל הלווים		לווים שדחו החזרים			
סך הכול	N	%	מכלל הלווים	N	שדחו החזרים	הבדל ביחס לאוכלוסיית כלל הלווים (%)	p
	530	100		110	100		
בעלי תעודת בגרות בלבד או השכלה נמוכה יותר	145	27		34	31	13	0.464
בעלי תואר ראשון לפחות	265	50		50	45	-9	0.387
בעלי הכנסה נמוכה	275	52		66	60	16	0.119
ערבים	103	19		32	29	50	0.041
גרים בתל אביב	98	18		12	11	-41	0.028
בעלי הכנסה נמוכה מאוד	150	28		43	39	38	0.000

יותר ממחצית (60%) הלווים שדחו את החזרי ההלוואה ציינו כי שבו לשלם החזרים, כך שעד דצמבר 2020 רק 8% מכלל הלווים עדיין דחו את ההחזרים. קבוצות שנטו פחות לחדש את ההחזרים היו בעלי תעודת בגרות בלבד או בעלי השכלה נמוכה יותר, בעלי הכנסה נמוכה מהממוצע ומי שהתגוררו מחוץ לתל אביב וכן אותן קבוצות שנטו לדחות מלכתחילה את ההחזרים. השוואה לאוכלוסייה הכללית של הלווים מראה כי הלווים שנכון לדצמבר 2020 עדיין דחו את ההחזרים היו בשיעור גבוה בעלי תעודת בגרות בלבד או בעלי השכלה נמוכה יותר (43% לעומת 27% בקרב כלל הלווים), בעלי הכנסה נמוכה או הכנסה נמוכה מאוד מהממוצע (73%-50% בהתאמה, לעומת 52%-28% בקרב כלל הלווים) וכן ערבים (32% לעומת 19%, $p=0.097$); מיעוט התגוררו בתל אביב (7% לעומת 18%) (לוח 5).

לוח 5: מאפיינים של בעלי הלוואות ושל מי שלא שבו לשלם החזרי הלוואות (סקר דצמבר)

כל הלווים			הלווים שלא שבו לשלם את החזרי ההלוואות		
N	% מכלל הלווים	N	% מהלווים שלא חזרו לשלם	הבדל ביחס לאוכלוסיית כלל הלווים (%)	p
530	100	44	100		
					סך הכול
145	27	19	43	58	בעלי תעודת בגרות בלבד או השכלה נמוכה יותר
265	50	19	43	-14	בעלי תואר ראשון לפחות
275	52	32	73	40	בעלי הכנסה נמוכה
103	19	14	32	64	ערבים
98	18	3	7	-63	גרים בתל אביב
150	28	22	50	77	בעלי הכנסה נמוכה מאוד

4. מסקנות והמלצות למדיניות ולכיווני מחקר

ככלל, נראה כי תוכנית דחיית החזר ההלוואות הצליחה במידה מסוימת לספק סיוע למשקי בית שהתקשו במהלך מגפת הקורונה מבחינה כלכלית. כמעט מחצית הלווים שדחו החזרים של תשלומי הלוואה, נכון לאוגוסט 2020, דיווחו כי התקשו בביצוע החזרים, אם כי לווים רבים דחו את ההחזר גם אם לא נתקלו בקשיים בתשלומים אלו. כשני שלישים ממי שדחו את החזרי הלוואות המשכנתה שלהם נכון לאוגוסט דיווחו על ירידה בהכנסות בעקבות המגפה. נראה כי גם לווים שלא התקשו בהחזר המשכנתה ניצלו את האפשרות של דחיית החזרים. ייתכן כי דחיית החזרים שימשה להם כרית ביטחון לנוכח התגברות הסיכון וחוסר הוודאות בתקופת הסגר הראשון. ואולם, מאחר שדחיית החזר בתוכנית מחייבת גם תשלום ריבית, היא מובילה להחזרים חודשיים גבוהים יותר עם סיום תקופת הדחייה, ויש חשש שההחזרים הגבוהים יותר יקשו אז את ההתנהלות הכלכלית השוטפת של משקי הבית. ואכן, עם היציאה מהמשבר, מרבית משקי הבית בחרו לשוב להחזר שוטף של ההלוואות ולא המשיכו בדחיית החזרים. מכאן עולה השאלה אם משקי הבית נתנו דעתם לעלות ארוכת-הטווח של התוכנית, בעיקר על רקע השיעור הלא מבוטל של משקי בית עם רמת אוריינות פיננסית נמוכה (ר' לאופר והרן רוזן, 2021). מחקרים נוספים שימדדו כיצד שינו לווים את צריכתם בעקבות דחיית החזרי ההלוואות יוכלו לסייע עוד לקובעי המדיניות להעריך את היתרונות הגלומים בתוכניות לדחיית החזרי ההלוואות.

הממצא העיקרי של המחקר הוא שהלוויים שדחו את החזר תשלומי ההלוואות היו כבר לפני המגפה בעלי מאפיינים של לווים בסיכון גבוה; וככלל, לווים לא נקלעו לקשיים רק בגלל המגפה והמשבר הכלכלי. ספציפית, לעומת כלל הלוויים, לווים שדחו החזרי הלוואות נטו להיות בעלי הכנסה נמוכה מהממוצע ובעלי השכלה נמוכה; רבים יותר בקרבם היו ערבים, ורבים יותר נתקלו בקשיים בכיסוי התשלומים החודשיים עוד לפני המגפה. אף שההשפעה הכלכלית של המגפה אכן החריפה את קשייהם של רבים – כשני שלישים מהלוויים שדחו החזרי הלוואות דיווחו על ירידה בהכנסות בגלל המגפה – הגורם העיקרי לקשיים הכלכליים שניצבו בפניהם לא היה המגפה. לכן, גם אם יתאושש המשק למצבו שלפני המגפה, לווים אלו עלולים להתקשות בהחזר התשלומים הנדחים.

למרות זאת, עלייה בהסתברות שאוכלוסייה זו תיקלע לקשיים אינה צפויה ליצור זעזוע של ממש במערכת הבנקאות. ראשית, שיעור הלוויים שנמצאים עדיין בסטטוס של דחיית תשלומים ירד ירידה ניכרת עם היציאה מהסגרים והוא עומד על אחוזים בודדים נכון לאוקטובר 2021. שנית, מפני שבישראל שיעור ההלוואות שנכנסו לכשל הוא שיעור נמוך מאוד מאז ומתמיד, אפילו בקרב לווים מסוכנים יותר. עם זאת, הפיקוח על הבנקים צריך להוסיף לנטר את יכולת החזר ההלוואות של הלוויים שדחו את החזרי ההלוואות בזמן משבר מגפת הקורונה ולהיות ער לסימנים לקושי בקרב הלוויים האלה להחזיר את הלוואותיהם.

5. מקורות

בנק ישראל. (2020, 30 בנובמבר). הפיקוח על הבנקים מודיע על גיבוש מתווה נוסף לדחיית תשלומי משכנתאות והלוואות צרכניות, שאומץ על ידי המערכת הבנקאית.

<https://www.boi.org.il/he/NewsAndPublications/PressReleases/Pages/30-11-2020.aspx>

בנק ישראל. (2021, 11 באוגוסט). דוח היציבות הפיננסית למחצית הראשונה 2021.

<https://www.boi.org.il/he/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/fsr202101h.aspx>

לאופר, ס. והרן רוזן, מ. (2021). אוריינות פיננסית וגישה לכספי חירום בקרב משקי בית בישראל בתחילת מגפת הקורונה, וההשפעה על עמידותם הפיננסית של משקי הבית. מ-194-21. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

<https://brookdale.jdc.org.il/publication/financial-literacy-and-household-access-to-emergency-funds-covid-19/>

לאופר, ס., הרן רוזן, מ. וסומך, ס. (2020). תעסוקה, הכנסה ומצב כלכלי של משק בית בישראל בעת מגפת הקורונה. מ-180-20. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

<https://brookdale.jdc.org.il/publication/employment-income-household-finances-in-israel-during-covid-19/>

הפיקוח על הבנקים. (2020, 15 בנובמבר). מערכת הבנקאות בישראל, סקירה חצי שנתית 2020. [בנק ישראל - פרסומים תקופתיים - מערכת הבנקאות בישראל, סקירה חצי שנתית 2020 \(boi.org.il\)](#)